

Recenzija *Hrvatskog pravopisa IHJJ-a*

Dovršena je i javnosti predočena na mrežnim stranicama završna inačica novoga hrvatskog pravopisa skupine autora s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U njoj su sada zastupljene obje uobičajene pravopisne sastavnice, otprije objavljena pravopisa pravila, dopunjena s nešto prijedloga iz javne rasprave, i veoma opsežan Pravopisni rječnik koji prati normativni dio. I sada kad je pravopis zgotovljen u cijelosti, prigoda je da svatko ocijeni što on donosi novoga, koje su mu dobre strane, a što bi, možda, valjalo popraviti u idućim izdanjima.

Mislim da je u svakoj prosudbi najprikladnije poći od nakane autora za pisanje još jednoga pravopisa pa to omjeriti s rezultatom koji je u konačnici ponuđen sveopćoj hrvatskoj javnosti. A autori su, kako stoji na kraju Predgovora, krenuli u taj ne baš lagan i ne odveć zahvalan pothvat sa željom da njihov pravopis „bude konačan i općeprihvaćen „ i da se „dovrši dugo razdoblje pravopisnih previranja“ u hrvatskom jeziku. Odmah se već sada može reći i bez zagledanja u djelo koje je pred nama da je druga od tih dviju želja (ona o dokidanju dugotrajnih prijepora oko manjeg dijela pravopisnih pravila) dobra i u pravom trenutku odabrana jer je danas prevladalo isto takvo gledište u većem dijelu stručne i opće javnosti. Ne bi se moglo reći da će i ovaj pravopis biti baš u svemu konačan naprosto zato što je jezik živ i otvoren sustav pa su s vremena na vrijeme potrebna sitna dotjerivanja i manje dobro odmjerene dopune, nipošto ne i izmjene pravila. A koliko će biti i općeprihvaćen, to ovisi u prvom redu o njemu samome, ali, dakako, dobrim dijelom i o drugim izvanjezičnim čimbenicima.

Svakomu tko je bolje upućen u hrvatsko pravopisanje od samostalnosti hrvatskog jezika do danas, jasno je da postoje dva dijela pravopisnih propisa, jedan znatno veći i isti u svim današnjim pravopisima i drugi, manji u kojemu se oni razilaze. A to je ujedno bila prva i najznatnija prepreka pred kojom su se našli autori ovog pravopisa. Općenito se može reći da su u njezinu uklanjanju odabrali put koji je za sadašnje stanje jedino moguć jer je stručno utemeljen i jer, treba naročito naglasiti, vodi računa o korisnicima, što se ranije znalo zanemariti. Na tom putu prvi je korak posve razumljiv, a to je da nije trebalo mijenjati pravila koja su jednaka u svim suvremenim pravopisima i dobro ustaljena u porabi. U drugom koraku za pravopisne različitosti valjalo je uspostaviti normativnu hijerarhiju, a ne odbacivanje i zanemarivanje, kako se ponekad postupalo. Na taj su način od svih dvostrukosti u osnovni tekst pravopisnih pravila uvrštene samo preporučene (i rijetke istovrijedne) inačice, dakle one koje imaju normativnu prednost i prikladne su za školsku i opću uporabu, a one koje je zbog tradicije i čestoće bilo korisno zadržati, nisu odbačene već su razvrstane u dopuštene inačice i smještene izvan osnovnog teksta u napomene na kraju poglavlja i do njih vodi poveznica. Očito je da je takav postupak širok, umjeren i tolerantan jer je oduvijek bilo, a jamačno će biti i dalje nekoliko pravopisnih područja (npr. sastavljeno i nesastavljeno pisanje) koja su dijelom u živu previranju i u kojima u svakom detalju nije lako pronaći samo jedno stručno čvrsto utemeljeno i prošireno rješenje. Bilo kako bilo, normativna hijerarhija je uspostavljena po jasno iskazanim načelima, po njoj su pojedinačni primjeri

razvrstani (jednima po volji, drugima povod za osporavanje, uostalom, kao i kod svakog izbora), a hoće li u budućoj praksi biti seljenja iz jedne skupine u drugu, teško je predvidjeti, napose za one riječi koje su vrlo česte u pisanoj porabi u liku koji je dospio među dopuštene, a ne preporučene (npr. *sveci, suci, dodaci, podaci, zadaci, želuci i dr.*). Uostalom, u sadašnjim okolnostima kada je stručna zajednica prilično polarizirana, teško se više moglo napraviti.

Ovaj pravopis poput svih novijih ima u prvom dijelu sedam uobičajenih cjelina, ali se uvelike razlikuje od svih dosadašnjih po tome što sadrži na kraju svakog poglavlja dosta opsežan objasnidbeni i savjetnički dio s trovrstnim dodacima. Jedno su *Napomene* u kojima će korisnik naći dopuštene inačice (npr. uz *podatci, zadatci* dopušteno je pisati *podaci, zadaci*). Posebnu skupinu čine *Objašnjenja* u kojima autori pojašnjavaju zašto su normativnu prednost dali ovoj, a ne onoj inačici (primjerice, zašto pridjevni lik *bašćanski* ima prednost pred likom *baščanski*). U trećoj su skupini *Savjeti*, koji su pridodani na poticaj sudionika u javnoj raspravi i u kojima se pitanje razlaže određeno pravopisno pitanje (npr. zašto treba razlikovati riječi *sljedeći i slijedeći*).

Tko je pažljivije proučio prvu inačicu pravopisa, zapazit će da su autori u konačnici unijeli upravo u ovom dijelu teksta značajna poboljšanja. Prije svega, korisno je zbog preglednosti, ali i zbog različite jezične naobrazbe uporabnika što je osnovni tekst, normativni dio, odvojen od raznih tumačenja koji ga prate pa će onaj komu to treba brzo i lako posegnuti za uputnicom i tekstom uz nju. Isto tako je prikladno da svi različiti dodaci nisu u jednoj skupini već su razvrstani po svojim sadržajnim značajkama.

Na ovom mjestu otvara se mogućnost za raspravu. Ponajprije, oni koji bježe od bilo kakva oblika jezičnog savjetništva i zaziru od bilo koje vrste upućivanja na prikladniju riječ u hrvatskome standardu, tvrdit će da su savjeti u pravopisu nepotrebni, pogotovo stoga što su obilato zastupljeni u zasebnim priručnicima i na mrežnim stranicama. Neki od tekstova iza određene uputnice zapravo su prave male rasprave, kao što je onaj o pisanju *neću i neću*. No treba vjerovati da je to zbog sadašnjeg stanja u hrvatskom pravopisu i da bi u idućem vremenu ponešto moglo izostati. Čini se da su autori prije svega imali u vidu školsku populaciju i onaj dio korisnika, nasreću, ne tako malobrojan, koje izrazitije zanima jezična kultura pa je njihov odabir dodataka prikladan današnjici i očekivanju većine školovanih govornika hrvatskog jezika.

Ovaj se pravopis izdvaja od svih dosadašnjih i po još dvjema značajkama, po autorstvu i po opsegu. Pisala ga je uistinu brojna skupina jezikoslovaca i u dosta kratkom roku nastalo je opsežno djelo od preko 600 stranica. To, svakako, donosi određene prednosti, ali stvara i nedostatke koje valja ukloniti, prvenstveno u pogledu stilske ujednačenosti teksta. Što je brojnija autorska skupina, to je znatnija potreba za ujednačivanjem. Razumije se da su toga bili svjesni i autori pa su u završnoj verziji mnoga mjesta usavršili. Primjetno je da je u osnovnom tekstu pri odabiru nazivlja dana prednost domaćemu gdje god je to ustaljeno, da su pravila kratka, jasna i jednoznačna s dobro odabranim primjerima, ali je još uvijek tu i tamo ostalo mjesta koja bi u stilskom pogledu mogla i trebala biti uzornija, jer je posve očekivano da jezik i stil u pravopisnom priručniku mora biti besprijekoran. Tako npr. duga zaključna rečenica na kraju teksta na 56. str. koja počinje ovako: *Stoga smatramo da ...dala bi se još malo izbrusiti*. Pozorno iščitavanje jamačno će zapaziti još pokoje tomu slično mjesto. Osim toga, nađe se i detalja koje valja ujednačiti, o čemu će više biti riječi kasnije. Ukratko, bilo bi jako korisno kada bi se našlo načina (a ima ga) da se ukloni sve što smeta jasnoći ili je nepotrebna različitost.

A sada ponešto o *Pravopisnom rječniku*, koji redovito slijedi u svakom pravopisu iza pravila. I ovaj je rječnik opsežan, možda opsežniji od prethodnih, izborom natuknica

suvremen, a kad i ne sadrži natuknicu koju korisnik traži, po analogiji može zaključiti kako ju valja pisati. Uz promjenjive riječi redovito donosi i njihove pravopisno zanimljive oblike, kadšto i one, kakav je imperfekt, koji se danas rijetko javljaju u tekstovima, ali predstavljaju povijesnu vrijednost.

Zna se da pravopisni rječnik ima dva bitna obilježja po kojima se raspoznaje, da je čvrsto povezan s propisima koji mu prethode i da je to posebna vrsta rječnika. Stoga se u novije doba uobičajilo da na samom početku korisnika dočeka nešto napomena o njegovoj naravi, sadržaju i služenju njime. Nažalost, u otisnutoj inačici koja je preda mnom toga nema.

Autori će pravopisnog rječnika obično reći da postoji izravna veza između propisa i rječnika; u pravopisnim se pravilima objašnjavaju pravopisne teme i oprimjeruju s ponešto biranih primjera, dok rječnik donosi iscrpan popis riječi i izraza u kojima se mogu javiti nedoumice pri pisanju. Otud je korisno da se uz rječničku natuknicu kad god je to nužno nađe i uputnica na odgovarajuće pravilo. Bar je dosad bilo tako u svim pravopisima, a zašto se ovdje odstupilo, pa nigdje nema uputnice na pravila, autori ne objašnjavaju. Letimična usporedba sa završnom inačicom na mreži pokazuje još neke nepodudarnosti, što je sve skupa jamačno zbog vremenskog tjesnaca u kojemu je djelo nastajalo.

Bit će da su se s istog razloga potkrali još neki neusklađeni detalji. Tako bi zbog preglednosti i jasnoće bilo korisno uz kanonski oblik riječi grafički posebno označiti kratice za padež, rod, broj, lice i sl. U protivnom nađu se primjeri koji u prvi mah mogu zbuniti slabije upućenoga: *D-dur G D-dura, E-val G E-vala* i dr. Kad se u imenica nižu oblici u kosim padežima, treba ujednačiti pisanje zareza Tri primjera pokazat će o čemu je riječ. U natuknici *reiki, G reikija, I reikijem* prije G dolazi zarez, a kod imenice *Sergio G Sergia, I Sergiom* na istom mjestu, tj. prije G zareza nema, da bi opet u istovrsnoj tročlanoj natuknici *sari G sarija I sarijem* zarez potpuno izostao. Kako to nisu jedini primjeri, očekuje se i ovdje sigurna ruka usklađivača. Gdje je nužno zbog brza razumijevanja, uz natuknicu u zagradama navedeno je značenje ili prema čemu je ona nastala. I u tome je moguća još pokoje poboljšanje. Tako će mnogima biti nejasno što je *Punjanka*, a možda i još koja riječ. Sve u svemu, šteta bi bila da sitnice bacaju sjenu na velik trud i vrijedan rezultat.

Pri kraju evo još nešto sitnih zanovijetanja o autorima i korisnicima. Zna se da je ovaj projekt ostvarila veća skupina uglednih hrvatskih jezikoslovaca. Njihova imena jesu uz mrežno izdanje, ali bi se, svakako, trebala naći na prikladnu mjestu i kad pravopis bude otisnut. Potpuna (neki bi rekli: srednjovjekovna) anonimnost baš i ne priliči današnjem vremenu.

Autori su na više mjesta izrijeком očitovali svoju otvorenost prema korisnicima, a to su i potvrdili pri oblikovanju pravila. Sve da i nije tako, našlo bi se dovoljno ljubitelja hrvatskoga jezika kojima je stalo do njegove kulture i koji će se u svakoj prilici rado uključili prijedlozima za poboljšanje. Uostalom, izrada ovog pravopisa, kao nijednog do sada, odvijala se uz plodan i koristan dijalog sa sveukupnom hrvatskom javnošću, stoga bi bilo dobro opetovano i izravno u svim medijskim inačica pozvati korisnike na usavršavanje novih izdanja.

Sve u svemu, pred nama je pravopis za današnje doba, preskriptivan koliko je nužno i moguće, zasnovan na suvremenim gledanjima na pravopisnu normu, zagledan u hrvatsku pravopisnu tradiciju, ali i u potvrđenost u praksi, otvoren u dovoljnoj mjeri za drugačija mišljenja i, uza sve to, treba još jednom naglasiti, priručnik koji nipošto ne ispušta iz vida da je pravopis za svakoga tko se laća pera, tj. tipkovnice. Stoga naglašeno

valja izreći želju mnogih: Nakon više desetljeća svakovrsnih pravopisnih trvenja i mijena uistinu je hrvatskomu jeziku potrebno duže mirno razdoblje i na tom području.

U Puli 1. lipnja 2013.

prof. dr. Ivan Zoričić, v. r.